
HUGH KENNER¹

A Karteziánus Kentaur²

... míg csak e gépezet az övé...
*Hamlet*³

Il n'y a plus de roues de bicyclette.
– *Fin de Partie*⁴

Molloynak volt egy kerékpárja, Moran egy kerékpár csomagtartóján utazott, Malone emlékezik egy kerékpár csengőjének a kupakjára, kerékpárok haladnak el Watt szemei előtt Knott házán történő átvonulása kezdetén és végén; Clov kerékpárért könyörgött, amikor még léteztek kerékpárok, ugyanakkor, amíg még voltak kerékpárok, egy tandem bukása fosztotta meg Nagget és Nellt a lábuk-

tól. Mint a keménykalap és az M betű, rendszertelen időközönként a kerékpár is átvonul csendesen a beckettii *pay-sage intérieur*, a belső táj útjain, hogy meggyőzzön bennünket, az adott hely végül is valamiképpen azonosítható, vagy hogy miként a költő vázája Tennesseeben, egy kis időre kijelöljön egy pontot, amely körül az impressziók csoportosulhatnak.⁵ A kerékpár soha nem új, nem fényes,

¹ Hugh Kenner (1923–2003) kanadai származású amerikai irodalmár. Tudományos tevékenysége főleg Ezra Pound, James Joyce, T. S. Eliot és Samuel Beckett művészetéhez kapcsolódott.

² Az itt közölt esszé – angol címe „The Cartesian Centaur” – eredetileg Hugh Kenner *Samuel Beckett: A Critical Study* című könyvében jelent meg (New York: Grove Press, 1961, 117–132.). A fordítás forrása: Martin Esslin, szerk., *Samuel Beckett: A Collection of Critical Essays*, Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1965, 52–61. Eltekintve attól, hogy az utóbbi kiadásban egy kezdő idézőjel hiányzik, a két megjelenés szövege tartalmilag és mennyiségileg megegyezik. Az esszét a fordítás az esszé tanulmány irányába mozdítja el azáltal, hogy igyekszik helyreállítani a feltételezhetően azonosítható hivatkozásokat a követhetőség kedvéért, hogy segítse így az olvasót, miközben eligazodni szeretne a beckettii életmű vonatkozó darabjaiban.

³ *Hamlet, dán királyfi*, fordította Arany János, in: William Shakespeare, *Összes drámái, III: Tragédiák*, Budapest: Európa, 1988, 367. Shakespeare szóhasználatában – ... *whilst this machine is to him ...* (*Hamlet* II. ii.) – a *machine* az emberi testre vonatkozik, „amíg ez a testi váz hozzá tartozik”. Az Erzsébet-kori emberek általában a természetéről és különösképpen az emberről úgy gondolkodtak, mint mechanizmusról, gépezetről. A *machine* szó – a későbbi korokban hozzátársult képzetek nélkül – csodálattal utal egy sok részből összetevődő bonyolult szerkezetre. Hamlet kifejezése mégis a megvetés felhangjával szól a testi létezésről. (Forrás: jegyzet a II. ii. 123–124. sorokhoz, in: Harold Jenkins, szerk., *The Arden Shakespeare: Hamlet*, London: Routledge, 1982, rpt. 1995, 243.)

⁴ „*There are no more bicycle-wheels.*” (Samuel Beckett, *Endgame* [1957], franciából fordította Samuel Beckett, London: Faber, 1958, rpt. 1985, 15.) „Nincs több biciklikerek.” (Samuel Beckett, „A játszma vége,” fordította Kolozsvári Grandpierre Emil, in: *Samuel Beckett Összes Drámái*, szerk. Barkóczy András, Budapest: Európa, 1998, 109. Későbbi hivatkozás: *Összes.*)

⁵ Kenner itt Wallace Stevens „Anecdote of the Jar” című versére utal, amely először 1919 októberében jelent meg a Harriet Monroe által szerkesztett chicagói *Poetry* folyóiratban. A vers olvasásakor talán érdemes felidézni John Keats 1819 májusában írt „Ode on a Grecian Urn” (Óda egy görög vázához) című költeményét.

I placed a jar in Tennessee,
And round it was, upon a hill.
It made the slovenly wilderness
Surround that hill.

The wilderness rose up to it,
And sprawled around, no longer wild.
The jar was round upon the ground
And tall and of a port in air.

It took dominion everywhere.
The jar was gray and bare.
It did not give of bird or bush,
Like nothing else in Tennessee.

Wallace Stevens versét Tandori Dezső fordította magyarra „Anekdota a korsórol” címmel (Wallace Steven, *Pasziansz a tölgyek alatt*, válogatta, fordította, utószavát írta Tandori Dezső, Budapest: Európa, 1981, 29.):

Egy kerek korsót kitettem
Egy dombra Tennesseeben.
A lompos vadon, mondhatom,
Körül is vette szépen.

A vadon felnőtt, kiterült
Körötte, nem volt már vad.

sem értékes, mindig elveszett kerékpár, a kerékpár emlékezete, mint Nagg lába vagy Molloy egészsége, s mindez körülményként a kerékpár szerepének lényege; mint a test, amelyet szét darabol, mint a test életerejé, amelyre mint műltra utal vissza: *Hoc est enim corpus suum*,⁶ egy járó váz newtoni egyensúlyban.

Molloy különválik kerékpárjától, mint ami az első mozzanata annak a szét darabolódásnak, amellyel együtt jár az egyik láb megmerevedése, a másik láb megrövidülése, amely korábban már megmerevedett, a lábujjak elvesztése az egyik lábról (elfelejtette, melyikről), a tántorgás körbe, a kúszás, a vonszolódás a hasán a mankóit csáklyaként használva, a röpké gondolatok a gurulásról, és végül a mozdulatlanság egy árokban. „Molloy maradhat, ahol éppen van.”⁷ Korábban, amíg még megvolt a kerékpárja, kevésbé elesett testtartásban állhatott meg, ahol éppen volt:

... úgy százméterenként megálltam, kicsit pihentetni a lábamat, a jót is meg a rosszat is, és nem csak a lábamat, nem csak a lábamat. Nem szálltam le a [gépezetről], [a nyergében] maradtam, lábam a földön, karom a kormányon, (fejmem a karomon) s vártam, míg jobban leszek.⁸

Ebben a jelenetben az ember és a gépezet közös mozdulatlanságba vegyül, mindegyik nélkülözhetetlen a másik támaszáként. Nyugalomban a kerékpár kiterjeszti és stabilizálja Molloy csontvázát. Mozgásban szintén, a kerékpár kiegészíti és kiigazítja Molloy szerkezeti fogyatékosságait:

... nyomorék létemre is boldogan szálltam kerékpárra akkoriban. Mégpedig így: a váz felső rúdjához kötöttem a mankóimat, egyet-egyét mindkét oldalra, merev lábamat (elfelejtettem, melyiket, most már mindkettő merev) az

első kerék tengelyéhez erősítettem, s a másikkal hajtottam. Lánc nélküli kerékpár volt, szabadon futó kerékekkel, ha egyáltalán létezik ilyen. Drága kerékpár, nem hívlak bringának, zöld voltál, mint annyi társad akkoriban, nem tudom, miért. ... (Mo 18)

Ez a különös gépezet pontosan egészíti ki Molloyt. Sőt még kárpótolja is azért, hogy nem képes leülni („már nem tudok ülni rövid és merev lábaim miatt” [Mo 28]); és ez átvezet egy ideális, newtoni síkfelületen forgó mozgással végzett előrehaladáshoz és pörgő stabilitáshoz, amelynek a mozgó fortélyai valószínűtlenül összetettek az egészséges emberi lény számára, a nyomorék Molloynak pedig lehetetlenek.

A kánon különböző szövegrészeiben Beckett némiképpen belebocsátkozott ezeknek a fortélyoknak a részleteibe. Fél oldalán hosszabban sorolja fel a helyi mozgás számos irányát, amit az indít el, hogy „Watt [milyen] módon haladt előre, például keleti irányba.”⁹ A „*L'Expulsé*” főhőse mintegy 500 szót szentel egy hasonló témának, s megjegyzi, hogy a némiképpen ügyetlen módszerei módosítására tett kísérletei „mindig ugyanúgy végződtek, azaz [egyensúlyvesztéssel, amit követett a bukás];”¹⁰ míg a „*Le Calmant*” főhősének a jellemző előrehaladása „mint-ha [lépésről lépésre] egy addig soha fel nem vetett statikodinamikai problémát [oldana meg].”¹¹ „Térden, kedvesem, próbáld meg kézen és térden járva”, kiáltja Winnie – *Ó, azok a szép napok!* „Térden! Térden! (Szünet) Micsoda átok a mozgékonyosság.”¹² Ugyanis az emberi test a newtoni felfogás szerint elviselhetetlenül fogyatékos gépezet. Független helyzetben nincs semmiféle egyensúly; csak megszámlálhatatlan apró kiegyenlítő elmozdulással tartja fenn azt az illúziót, hogy mozdulatlanul áll, és amikor előre mozog a lábain, csak úgy teszi, hogy periodikusan megadja magát az egyensúlynak és helyreáll, ám annyira

Korsó, kerek, a föld felett,
Magas kapu a légben.

Teret hódított mindenütt.
A szürke, csupasz korsó.
Se bokor, se madár, magában áll
Egy korsó Tennesseeben.

⁶ Ironikus utalás a római katolikus szentmise áldozati liturgiájának latin szövegében a kenyér konsekrálásának a szavaira – *Hoc est enim corpus meum* –, ami után a transzszubsztanciáció következtében Krisztus teste van jelen. Ennek alapja az evangéliumi Utolsó Vacsora (vö. Mt 26:26, Mk 14:22, Lk 22:19, 1 Kor 11:24). „Az én testem” helyett itt „az ő saját teste” jut szóhoz.

⁷ Samuel Beckett, *Molloy, Malone meghal, A megnevezhetetlen*, fordította Romhányi Török Gábor (1987) Budapest: Európa, 2006, 127. A jelzett idézetek helymegjelölése erre a kötetre vonatkozik a trilógia címeinek rövidítésével: Mo, Ma, Me.

⁸ Vö.: Mo 19, az esszéfordító módosításaival. Romhányi Török Gábor fordítása az eredeti francia nyelvű szöveg kiadása alapján készült. A Mo (első francia nyelvű kiadása: *Molloy*, 1950) fordítását angolra Samuel Beckett végezte Patrick Bowles közreműködésével, és 1955-ben jelent meg. A Ma és a Me (első francia nyelvű kiadásuk: *Malone meurt*, illetve *L'Innommable*, 1951, illetve 1952) Beckett saját angol fordításában először 1956-ban, illetve 1959-ben jelent meg. Trilógiaként angolul először 1959-ben jelentek meg a regények – Samuel Beckett, *Molloy, Malone Dies, The Unnamable*, London: Calder –; Kenner ezt használhatta. A fordítás részben az esszéíró valószínűsíthető asszociációit is megkísérléi valamelyest rekonstruálni: a [keretezett] részek első helyén az idézett angol szövegváltozatban a *machine* szó szerepel, vö. a *Hamlet*-mottóval. A (zárójelezett) részt Kenner jelzés nélkül kihagyta.

⁹ Vö.: Samuel Beckett, *Watt*, fordította Dragomán György, [Budapest]: Új Palatinus, 2005. 29.

¹⁰ Vö.: Samuel Beckett, „The Expelled,” Richard Seaver fordította franciából angolra Samuel Beckett közreműködésével, in: Samuel Beckett, *The Expelled and Other Novellas*, [London]: Penguin, 1980, 37 (későbbi hivatkozás: *Novellas*); és Samuel Beckett, „A kitaszított,” fordította Tellér Gyula, in: Samuel Beckett, *Előre vaknyugatnak*, szerk. Barkóczy András, Budapest: Európa, 1989, 58 (későbbi hivatkozás: *Vaknyugat*).

¹¹ Vö.: Samuel Beckett, „The Calmative”, franciából angolra fordította Samuel Beckett, in *Novellas*, 65; és Samuel Beckett, „Nyugtató”, fordította Tandori Dezső, in *Vaknyugat*, 93.

¹² Samuel Beckett, *Happy Days* (1961), in: Samuel Beckett, *The Complete Dramatic Works*, London: Faber, 1986, 158; és Samuel Beckett, *Ó, azok a szép napok!* Fordította Kolozsvári Grandpierre Emil, in: *Összes*, 180.

reménytelenül elmerül az *ad hoc* állapotban, hogy elemző módon rekonstruálhatatlan. Minden lépés rögtönzött, kivéve az olyan önféjű rendszerezőknél, mint Watt. Ez a fajta az a gépezet, amelynek az egyesülése a tiszta értelemmel fejtörést okozott Descartes számára, aki kitalálta a töprengésnek azt a módját, amelyben Beckett minden figurája specializálódott.

Márpedig nincs semmi, amit ez a természet érzékletesebben tanítana, mint hogy van testem, aminek rosszul megy a sora, ha fájdalmat érzek, aminek táplálékra vagy itálra van szüksége, amikor éhség vagy szomjúság gyötör, s más efféléket. Ezért aztán nem helyénvaló, ha kételkedem abban, hogy van ezekben valami igazság.

Az utolsó mondat, Descartes kinyilvánított bizonyossága ellenére, Molloy hangján szól, és az egész szövegrész – a Hatodik elmélkedésből (1641)¹³ – összehasonlításra sarkall a Megnevezhetetlen bizonyos töprengéseivel:

... Aggályok és kicsinyeskedés nélkül létezőnek nyilvánítani magam, valakinek, aki valamilyen módon létezik, mindegy, hogyan, csak semmi szórszálhasogatás, valakinek, akiről ez a történet csupán egyetlen pillanatra beszélni akart. Sőt: testet tulajdonítani önmagának. Ráadásul: szellemet bitorolni. Sajat világomról beszélni, melyet belső világnak is neveznek, anélkül, hogy megfuladnék. Félre a kétkedéssel. A kereséssel. A vadonatúj lelket és kiterjedést arra használni, hogy mindent feladjak, az egyetlen lehetséges feladással, mélyen önmagamban. Végül pedig, e döntések, meg egyéb döntések után, nyugodtan folytatni, mint a múltban. Mégis megváltozik valami. (Me 547)

Ezek az elhatározások és visszakozások közelebb kerülnek a karteziánus szellemhez, mint Descartes maga; Descartes ugyanis, amikor elfordította figyelmét a matematika megváltozhatatlan igazságaitól, az emberi állapottal kapcsolatban számos bonyodalmat megoldott „[pusztán azon az alapon], hogy Isten nem téveszt meg, s hogy ennél fogva csak akkor lehetséges, hogy bármifajta hamiság legyen nézeteimben, ha Isten egyúttal a kijavításukra szolgáló képességet is belém helyezte.”¹⁴ Ez a premissza azonban a Rendszeren kívülről érkezik, és egy Molloy vagy egy Malone kevésbé bízik ebben; nem beszélve A Megnevezhetetlenről, aki feltételezi, hogy a felsőbb erők folyamatosan rászedik. A beckett-i figurák a karteziánus kételkedés klasszikus megoldásainak kisebb cáfolhatatlan súlyt adnának, mint Descartes maga; és különösen annak

a következtetésének, hogy a test – „az Isten keze által készített gépezet”¹⁵ – „összehasonlíthatatlanul jobban összeállított, és még nagyszerűbb mozgásokra alkalmas, mint az ember által kitalált bármely más gépezet.” Ugyanis eltérően a Molloyétól, a karteziánus test mintha nem lenne kitéve annak, hogy a láb elveszítse ujjait vagy a csukló izületi gyulladást kapjon.

Descartes annyira elkötelezettje ennek a tökéletes testi gépezetnek, hogy az a kérdés, miként különböztethető meg egy remek gépezet az embertől, gondos figyelmet kíván tőle, különösen is abban a tekintetben, hogy a gépezet szinte bármit jobban elvégez: „A csak kerekéből és súlyokból összeállított óra pontosabban számlálja az órákat és méri az időt, mint mi az összes képességeinkkel együtt.”¹⁶ Válasza távolról sem pedáns, bármennyire is éppen a test és értelem összefonódására épül, amelyet másutt oly kitaróan indokol. Molloynak vagy Malone-nak kevesebb gondja lenne ezzel a kérdéssel. A test, ha előítélet nélkül nézzük az egyszerű gépezetekre vonatkozó tizenhetedik századbeli szakértelem fényében, annyiban különbözik bármely gépezettől, bármennyire is bonyolult, amennyiben esetlen, rendetlen és érthetetlen; az elemző éleselméjűség legmagasabb foka sem magyarázza meg működését, hacsaknem pontatlanul, mint emelő, ék, kerék, csiga, csavar, ferde sík, vagy ezek valamilyen kombinációja. Ha tisztelni szeretnénk egy testet, amely méltó az emberi értelemre, akkor azt meg kell teremtenünk, ahogyan a görögök is megtették, amikor egyesítették a racionális és az animális lény, az ember és a ló legnemesebb adottságait, és megteremtették azt a fajt, amelyhez Kheiront sorolták, Aszklépiosz, Iászón és Akhilleusz nevelőjét. Számos éven át azonban a testi tökéletességnek a lóénál nemesebb képe vált elérhetővé számunkra. A Karteziánus Kentaur: a kerékpározó ember, *mens sana in corpore disposito*.¹⁷

Ez a lény érthetően emelkedik ki abból a zűrzavarból, amelyben Descartes a szellem-test kapcsolatot hagyja. Az értelem vezet, a mozgó csoda engedelmessékedik, és működésük nem fonódik össze rejtélyes módon. (A kerékpár, természetesen, kikötéseket tesz; nem értelmes igyekezet megkísérelni a kerékpárt egy fán felvezetni. Ugyanilyen módon Isten sem mondhat ellent saját természetének.) Egy kihalt utcán, a „*Le Calmani*” sorai között, egy meghatározhatatlan időpontban egy fantom kerékpáros pedálozik, közben újságot olvas, két kézzel kiterítve a szeme előtt. Így a test és szellem mindegyike remekül végzi a dolgát összezavarodás vagy összefonódás nélkül. Néha néha csönget is, anélkül, hogy abbahagyná az olvasást, mígnem a rendíthetetlen pontosságú optikai törvények

¹³ René Descartes, *Elmélkedések az első filozófiáról*, fordította Boros Gábor, Budapest: Atlantisz, 1994., 99. A Hatodik elmélkedés „[a] materiális dolgok létezéséről, s az elmének a testtől való reális különbségéről” szól. Későbbi hivatkozás: Descartes.

¹⁴ Vö.: Descartes, 98.

¹⁵ Ezt és a következő idézetet vö.: René Descartes, *Értekezés a módszerről*, Szemere Samu fordítását átdolgozta Boros Gábor, Budapest: Ikon, 1993 (1992), 64/1604–1607: „[a] testet gépnek fogják tekinteni, amely, mint Isten kezének műve, hasonlíthatatlanul jobban van elrendezve és sokkal csodálatosabb mozgásokat végez, mint akármelyik, amelyet az emberek feltalálhatnak.” Az esszé tanulmány szövegének fordítása a Kenner által használt szövegtakarékosabb fordulatokat mutató angol változatot igyekszik követni. Későbbi hivatkozás: *Értekezés*, oldal/sorszám. Vö. még: Descartes, 102–103.

¹⁶ Vö.: „... az óra is, amely csak kerekéből és rugókból áll, sokkal pontosabban tudja számolni az órákat és mérni az időt, mint mi minden okosságunkkal.” (*Értekezés*, 66/1692–1694)

¹⁷ *A mens sana in corpore sano*, az „ép testben ép lélek” módosítása: „a szétdarabolt testben ép lélek.” A darabolás akár folytatódhatna is: „a szét-darabolt testben ép[p] [l]élek.”

kis ponttá zsugorítják a láthatáron.¹⁸ Az egész beckettii tájon nem halad át ennél jobban önmagában is megálló könnyed kép.

Érthetővé válik, Molloy számára miért lenne öröm részletesen leírni a kerékpárját, és Moran miért „írna szívesen akár négyezer szót” is arról a kerékpárról, amelyet a fia vett, és amely valaha egész jó lehetett (Mo 216). Bár egyik leírás sem készült el sohasem, mégis elég szakszerű beszámolót kapunk a kerékpárok és kerékpárosaik közötti egység – sőt szimbiózis – módjáról. („Néhány szóban a végső megoldás: Előbb a tarisznya, majd a hátizsák, aztán a fiam kabátja négyrét hajtva s az egész jó erősen lekötözve a fiam zsinagijével a csomagtartóhoz meg a vázhoz. Az esernyőt viszont a nyakamba akasztottam, hogy kezemmel a fiam derekába kapaszkodhassak, nem, a hóna aljába inkább, mert végül magasabban voltam nála. Hajts! – mondtam. Kétségbeesetten erőlködött, valljuk meg. Elestünk. Heves fájdalmat éreztem a sípcsontomban. Teljesen belegabalyodtam a hátsó kerékbe. Segíts fel! – kiáltottam rá. ...” [Mo 218]) A világ tökéletlen hely; ez a téma megérdemli, hogy egy ideálisabb síkon kapjon kifejtést. Tegyük próbát!

Képzeljük el a biciklistát, amint halad, a legfőbb specialitást, miközben átalakítja a helyről helyre történő mozgás aktusát, ami önmagában ennek az érző testnek a legfőbb specialitása. Ő a helyzetváltoztató fejlődés célja a meztelen csigáktól és a csúszómászóktól kezdve. Ha látta volna ezt a jelenséget Gulliver, elfordult volna a Nyihaháktól, és Platón újra megfontolta volna az idea megtestesülésének lehetőségét. Itt véget ér minden racionalista metafizika (ahogyan továbbpedálozik, a váltakozó mozgás tartósan forgássá alakul). Ez a kombináció ellenáll Freudnak, és Shakespeare számára sem lett volna kétségtelenül használható. Ez a megdicsőült test a legfőbb karteziánus eredmény, a tiszta értelem terméke, amely időben azt megelőzte, most pedig uralkodik működése fölött. Nem keletkezett, és (ésszerű törődéssel eljárva) nem is indult romlásnak. Itt Eukleidész jön mozgásba: kör, háromszög, rombusz, a karteziánus tudás világos és határozott¹⁹ formái. Itt a pörgő stabilitás száll versenybe a figyelemért a nyugvópont és a kör ősi paradoxonával. (Kifürkészhetetlen méltósággal pedálozik, az ülő testtartást a járással kombinálva, *sedendo et ambulando*, a filozófus- király.) Örök öröm megfigyelni a láncc végtelen tökéletességét, a láncszemeket, amint örökké jó helyre kerülnek a fogaskerekeken; elgondolkodni azon, hogy egy adott láncszem váltakozó időközönként mozdulatlan a lánckerékhez viszonyítva, majd ismét mozgásban van ugyanahhoz a lánckerékhez viszonyítva, anélkül, hogy hiátus lenne a két állapot között, nem más, mint azzal a fajta megnyugtató rejtéllyel foglalkozni, amelyen – amint Moran

jegyezte meg „elragadtatással” egy más összefüggésben – egész életünkben töprenghetünk, és soha nem értünk meg.²⁰ A kerekek – kész csoda: a szerkezet légtömölten halad, drótok hálózata tartja, amelyek feszültsége nem a nehézségi erő ellen hat, hanem egymás ellen. Az Egyszerű Gépek Litániája²¹ kíséri haladását. *Emelő, Csiga, Kerék és Tengely*: a hajtókarok, a lánc, a kerekek. *Csavar*; a kontrafék. *Ék*, a szorítókarima, amely vigyáz a kormány biztonságára. És a csúcs tiszta elmésség, ugyanis az első villa forgathatóságának köszönhetően, a kerékpár, ha első kereke kitér jobbra vagy balra, egyenesbe kormányozható a láthatatlan hatodik egyszerű gép, a *Ferde Sík* működtetésével; hiszen mindaddig, amíg nem vesz helyes útírányt, zavarja az a hiszem, hogy hegyre próbál hajtani, de ezt legszívesebben nem tenné. Itt a gyermekkori vágyálom, itt a fiatal férfikor beteljesülése. Mozgósításra kerül az ember minden képessége és minden izma, kivéve talán a fülmozgatók. Így beteljesedik a kígyó Évának tett ígérete, *et eritis sicut dii*;²² és helyénvaló, hogy kerekessen Franciaországban ezeknek a szavaknak az írásakor, Beckett úr kihagyó figyelmének kiszolgáltatva, egy veterán versenykerékpáros, kopasz, egy „kitartó versenyző”, visszatérő helyezett a városok közötti és az országos bajnokságokban, a keresztneve bizonytalan, a vezetékneve Godeau, kiejtése, természetesen, nem más, mint Godot.²³

Godeau úr, töprengéseinkből érthetően, tipikusan a Karteziánus Ember in excelsis,²⁴ a Karteziánus Kentaur, test és szellem szoros összhangban: a szellem a túlélésre, a tökéletes ismeretre és a megváltozhatatlan viszonylagosságok szemlélésére irányul (*tout passe, et tout dure*; minden elmúlik, mégis minden megmarad), a test az esszenciális gépezet zavarmentes feltételévé redukálódott. A beckettii kánonból egyaránt érthető az is, hogy Godot úr, ez az illékony és átalakuló mintakép nem jön el ma, de talán holnap, és hogy időközben az evilági Molloyoknak, Moranoknak és Malone-oknak váltaniuk kell, ahogyan tudnak, azaz életveszélyesen. A karteziánus ember a kerékpárjától megfosztva pusztá értelem egy döglődő állathoz kötve.

A döglődő állat azonban őrzi magasabb állapota stigmáit. Molloy, miután elszakadt a kerékpárjától, nem szánja rá magát az emberi csoszogásra, és lemond arról a világról, ahol ív, érintő és pályagörbe írja le az ideális mozgás helyét. Nem, még kerékpár nélküli állapotában is féljé gépesített; képes előremelni önmagát, „lassan lendülve át a nehézkes levegőn” (Mo 87).

Van öröm, legalábbis kellene hogy legyen, a mozgásban, ha mankóval jár az ember. Mert apró repülések kora ez a földfelszín felett. Felszállni, földet érni az egészséges emberek között, akik csak akkor merik felemelni az

¹⁸ Vö.: *Vaknyugat*, 87. Ehhez fogható látványt nyújtottak a kirakatüvegek is: „tükrük egy hatalmas cilindert mutatott, mely mintha gyors kereken siklana végig az aszfalton.” (*Vaknyugat*, 82–83.)

¹⁹ Kenner „*clear and distinct*” szó szerkezete tisztán és megkülönböztetetten visszhangozza Descartes kedvenc módszertani megközelítését, amely sokszor szerepel – *clare et distincte*, „világosan és elkülönítetten” – a Hatodik elmélkedésben (Descartes, 89–108.), de már „tiszta és határozott”, valamint „világos és biztos” formában jelentkezik az *Értekezés* elején is (15/41, 17/99).

²⁰ Vö.: Mo 236. Moran itt a méhek táncáról, zümmögéséről és ezek összefüggéséről gondolkodik.

²¹ A keresztény könyörgő ima karakteréből itt most a felsorolás vonása kerül előtérbe.

²² Vö.: „olyanok lesztek, mint az istenek” (Ter 3:5).

²³ „A kételkedő olvasót megnyugtathatja, ha tudja, az illetőre vonatkozó tudásom Beckett úrtól származik.” (Hugh Kenner saját jegyzete.)

²⁴ Vö.: „a magasságban” (Lk 2:14; és a római katolikus szentmise bevezető részében a „Dicsőség” himnuszának a kezdete).

egyik lábukat a földről, ha már letették a másikat. És még e legélénkebb futkározásuk sem olyan légies, mint az én bicegésem. (Mo 87–88)

(„De ezek tisztán analitikus megfontolások”, [Mo 88] teszi hozzá óvatosan, meghatározva a karteziánus paradicsom tragikus fogyatékoságát, de annak alá nem vetve magát.²⁵) Miután lábai felmondják a szolgálatot, képes a fogasrúd és a zárpecsek elvét alkalmazni: „Hason fekve, csáklának használtam a mankóimat, magam elé vetve őket az aljnövényzetbe, és ha éreztem, hogy megkapaszokt az csuklóból vonszoltam előre magam.” (Mo 125) Periodikusan, amint ilyen módon tör előre a holdautó prototípusaként, egy hiányos felszerelésű kerékpár analógiája szerint feljavul, miközben a kürtjét („A kerékpáromról szereltem le.”) megszólaltatja a zsebe szövetén keresztül. „A hangja egyre halkult.” (Mo 124–125)

A váltakozó mozdulatokkal történő haladás mintha Molloy jellemzője lenne, akár kerékpáron, akár nélküle. A szokatlan lánc nélküli kerékpár, a látszat szerint a mozgási eredetű erőt húzó-vonó rúddal továbbítva,²⁶ ezt a motívumot erősíti. Nem is Molloy az egyedüli személy ezekben a könyvekben, akiknek a haladásmódja kiszámított és elemekből összeállított jelenség, szemben az emberi következetlenséggel. A beckett-i karakterekről, mint newtoni testekről, különös módon fontos elmondani, hogy vagy nyugalomban vannak, vagy mozognak; és a beckett-i univerzumban a mozgás, azok számára, akik képesek magukat mozgásba hozni, olyan vállalkozás, amely legalább egy részletes leírást megérdemel, sőt egy hosszadalmas mérlegelést. Malone teremtőnye, Macmann, például elkezd gurulni a földön, és úgy találja, hogy „szabályosan halad, ráadásul elég sebesen, valószínűleg egy hatalmas körív mentén”, miközben érzi, hogy testének egyik végpontja súlyosabb a másiknál „bár nem sokkal”. (Ma 342) „És lassítás nélkül sík vidékről kezdett álmodozni, ahol soha többé nem kell felkelnie, sem állva maradnia egyensúlyozva, előbb a jobb lábán például, majd a balon, és gurulva közlekedhet, mint valami hatalmas henger, az értelem és az akarat képességeinek birtokában.” (Ma 342–343)²⁷

Malone maga másfelől nyugalomban van; és amennyiben a karteziánus gépezet szétszedett állapotban van, becsülése szerint számos hetet venne igénybe az agra és a lába közötti kapcsolat helyreállítására, ha egyáltalán szükség lenne erre. Nem is kell mondani, nincsen kerékpárja, és sehol sem beszél kerékpárról; javai között azonban nemcsak egy fél mankót sorol fel, hanem a kerékpárja csengőjének a kupakját is (Ma 351): a legkisebb képződményt, mint egy dinoszaurusz ujjpercét. Még az a gondolat is eszébe ötlött, hogy az Első Mozgató szerepét játssza: „Botomat

csáklaként használva, nem tudnám esetleg megmozdítani az ágyamat? Könnyen lehet, hogy kereke van, akad ilyen ágy, nem is egy. Ez a gondolat nem fordult volna még meg a fejemben, mióta itt vagyok? Szinte hihetetlen. Tán az ajtón is kijuthatnék, olyan keskeny ez az ágy, lekormányoznám a lépcsőn, ha van egyáltalán lefelé vezető lépcső.” (Ma 352–353) Sajnos az első kísérlet alkalmával elveszíti a botot, és a kudarcon elmélkedve egy másik töprengő Mozgatóval keres értelmi rokonságot: „Biztos rossz szul választottam meg a támpontomat a sötétben. Pedig ez a lényeg, igaz a volt Arkhimédésznek.” (Ma 353)

Senkit ne hökkentsen meg Arkhimédész jelenléte: a beckett-i kerékpár képes hangszerelni az emberi gondolkodás minden jelentős témáját. Mivel azonban a beckett-i emberek a legkézzelfoghatóbb ügyleteiket a távollét valamiféle univerzumában bonyolítják le, meglepődés nélkül fedezzük fel, hogy a kerékpár a maga legkiterjedtebb és legpéldászerűbb valójában jelenik meg egy meg nem jelentetett regényben. Ez a körülbelül 1945-ből származó kompozíció azok kalandjait részletezi, akikről később A Megnevezhetetlen „a Mercier-Camier pseudo-pár” megnevezéssel emlékezik meg. (Me 409) A francia gépelt szövegből fordítottok:²⁸

Emlékszel a biciklinkre? mondta Mercier.

Igen, mondta Camier.

Hangosabban, mondta Mercier, nem hallok semmit.

Emlékszem a biciklinkre, mondta Camier.

Az maradt belőle, mondta Mercier, jó szorosan egy rácshoz láncolva, ami egyhetes szakadatlan eső után egyáltalán maradhat egy bicikliből, melyről leszerelték a két kereket, a nyeret, a csöngőt és a csomagtartót. Meg a fényszórót, tette hozzá, majdnem elfelejtettem. Hülye fejemmel.

Meg persze a pumpát, mondta Camier.

Akár hiszed, akár nem, mondta Mercier, nekem ugyan mindegy, de a pumpát meghagyták nekünk.

Pedig jó volt, mondta Camier. Hol van?

Azt hittem, csupán feledékenységgel állok szemben, mondta Mercier. Tehát otthagytam. Azt hiszem, jól tettem. Most mit pumpálnánk föl vele? De azért megfordítottam. Nem tudom, miért. [Valami erre kényszerített engem.]

Jól tart úgy is? mondta Camier.

Ó, nagyon is jól, mondta Mercier.

Ez a szóváltás hemzseg a problémáktól. Elszenvetve egy Molloy-féle megbeszélést, bármikor is feladta-e önazonosságát a kerékpár? Vagy csak úgy azonosítható, ahogy az ember egy tetemet azonosít? És sehogyan más-hogy? Valahogy máshogy? Nos, feltételezve, hogy egy

²⁵ Ez az attitűd dereng a Beckett-figurák egyik alakváltozatában, aki „sajnálta, hogy nem tanulta meg a gondolkodás művészetét, középső és mutatóujját behajlítva, majd mutatóujját az alanyra, középső ujját az állítmányra téve, hogy egy kukkot sem ért, vagy csak nagyon keveset, a fejében kavargó kételyek, vágyak, képzelgések és félelmek zürzavarából”. (Ma 266) Ez a leírás karikatúraszerű negatív lenyomata a Descartes-i karakter beállítottságának, mely szerint „[a]z analízis ... az igaz utat mutatja meg ...” (*Értekezés*, „Függelék”, 80/34).

²⁶ „Beckett úr emlékszik arra, hogy látott ilyen kerékpárt Dublinban, amikor gyerek volt.” (Hugh Kenner saját jegyzete.)

²⁷ Molloy szeretett volna gurulva közeledni céljához, végül legurult az árok mélyére. (Mo 127) Moran is tudott gurulva közlekedni, „mint valami hatalmas henger.” (Mo 213) A Megnevezhetetlen Mahoodja szintén gurult végállapota bekövetkezése előtt. (Me 453)

²⁸ Kenner itt Samuel Beckett *Mercier et Camier* című regényére utal, amely később, 1970-ben megjelent (Paris: Les Editions de Minuit). Ez a szöveg lehet a Godot-dráma prózai előzménye. Az idézetet az esszéfordítás Romhányi Török Gábor fordításában idézi (Samuel Beckett, *Mercier et Camier*; Budapest: Holnap, 1993, 104) A később [jelzett] mondat Kenner idézetében szerepel, a magyar kiadásból hiányzik.

kormányal és lánckerékkel felszerelt félbevágott rombo-
id acélcső váz felismerhetően kerékpár, ez az érzékelhető
jelenségalmaz elveszíti-e lényegét a kerekeltávolítá-
sával? Két kerekéről kapta a nevét, két kerekén teljesíti
lényegi szerepét. Mennyire kellene, hogy meggyőzőn
bennünket a szaknyelvi meghatározottság ahhoz, hogy
egynek vegyük a szerepet, a lényegét, az azonosságot?
Ezek a szempontok felizgatnak egy skolasztikust; bizto-
san lekötnek Watt gondos figyelmét. Mercier, mint egy
homme moyen sensuel, átlagos érzéki emberként eléggé
iskolázott a szabatoságban ahhoz, hogy a kérdés mentén
felismerje, ésszerűen mi mondható, mi marad egy ennyire
megcsonkított kerékpárból, viszont nem eléggé kíváncsi
ahhoz, hogy törekedjen a végére járni annak. Figyelme
inkább két emberi problémánál időzik el meddő módon,
az első talán etikai (mivel a névtelen halottkém feltehető-
en megfeledezett a pumpáról, nem kellene-e otthagyni
neki), a második pedig hermeneutikai (azt választva,
hogy otthagya, ő maga miért nem állta meg, hogy meg
ne fordítsa).

Ez a számos kérdésfajta, amint ki is derül, nagyobb for-
mai bravúr, mint gyakorlati jelentőségű ügy. A Mercier-
Camier fémjelezte univerzum besavanyodik a végső okok
meghatározhatatlansága miatt, amint ők ketten szinte elis-
merik fanyar szűkszavúságukkal. Valójában egy őseredeti
esemény, vagy talán előjel, vagy esetleg ok vonatkozásá-
ban jelennek meg: nem lehet tudni. Visszatekintve min-
denesetre egy valami érthető: kerékpárjuk megcsonkítá-
sától kezdve számíthatjuk Mercier és Camier eredetileg
szoros egységének felbomlását. Ennek a regénynek az
utolsó harmadában fokozatosan fejbiccentő ismerősökké
válnak, mint a két kerék, amelyeket valaha egyetlen váz
rögzített, viszont most szabadok, hogy független pályán
fussanak. Ez a szétválás nem szándékos, éppen csak bekö-
vetkezik, mint az égitestek véletlenszerű együttállásának
feloszlása: „ál-pár,” csakugyan.

A Megnevezhetetlen számára nincs sem bot, sem
Arkhimédész, sem bármilyen Malone-féle, vagy Mercier-
Camier-féle kérdés, főleg, mert nincs felfogható test;
kerékpárról sem esik említés, a kerékpár gondolata fel
sem merül, utalás sem történik a kerékpárra a regény ele-
jétől a végéig, s ebben a tekintetben sok más mellett pél-
dátlan a beckett-i kánonban. Ugyanakkor nem is váratlan;
ugyanis *A Megnevezhetetlen* a trilógia végső fázisa, amely
a visszájára fordítja a karteziánus folyamatot, amit egy tes-
ti *je suis* indít, és egy pusztá *cogito* fejez be. Ez az egysze-
rűsítés egy utazással (Molloyéval) és a Karteziánus Kenta-
ur megcsonkításával kezdődik; a középső tétele (*Malone
meghal*) a nyughatatlan ész által uralt nyugalmi állapot; a
harmadik fázis pedig nem azonosítható sem a nyugalom-
mal, sem a mozgással, működésének nem védjegye sem
az anyag, sem a szellem, mert mindkettő elől kitér, és vég-
telenül nem törődik semmi véggel, érthetetlen közösség-
ről tanuskodva beszéd és nem-létezés között.

Ez nem azt jelenti azonban, hogy egy tizenhetedik
századi filozófus alapvető problémái, és különösképpen
a mozgó testek problémái nem konfrontálódnak A Meg-

nevezhetetlennel a legleplezetlenebb formában. Az első
mozgó test váratlanul Malone, aki „óramű pontosságával
jelenik meg és tűnik el, mindig ugyanolyan távolságban,
azonos sebességgel, azonos irányba halad, azonos testtar-
tással.” (Me 405) Talán ül (Me 403), „forog” hangtalanul
(Me 406 és 413); a bizonyíték valójában arra mutat, hogy ő
ebben az ideális űrben született holmi lényegi kerékpáron.
Ennyit a világegyetem metafizikájáról. A következőkben
egy bizonyos Mahooddal szembesülünk két nézőpontból:
Mahood mozgásban, Mahood nyugalomban. Mozgásban,
mankóval (Me 437–438), de fél lábán (Me 436–437), egy
visszaforduló spirált ír le (Me 438); nyugalomban, egy
kővázában lakik (Me 453 [*jar*]). Bármelyik tekintetben,
ő egy Descartes, akit megátkozott az újhold.²⁹ Nyugalom-
ban a kővázában elég jól végzi a *cogito* gyakorlatát azon
gondolkodva, mi kell annak bizonyítására, hogy létezik³⁰
(„Milyen egyszerű és világos lesz minden, ha befelé
tekint az ember, feltéve, hogy előzőleg kifelé tekintett,
így érvényesül csak igazán a kontraszt.” [Me 477]) Tehát
„a világos és tiszta gyönyörök[re]” törekedve (Me 477)
szünetet tart „[egy] distinkció [erejéig] (szóval még min-
dig gondolkodom)”:

Álmomban sem tagadnám, hogy a [*kőváza*] (*jar*)
tényleg itt van, nem rám tartozik, bár [...] jelenléte nem
valószínű ezen a helyen, melynek valóságos mivoltáról
megint csak semmi kedvem vitázni. Nem. Csupán azt két-
lem, hogy benne volnék. Könnyebb felépíteni a templo-
mot, mint elhelyezni benne a kultusz tárgyát. ... Ide vezet
a sok distinkció. (Me 478)

A kőváza érthetően az, amivé a geometriailag felfogott
test zsugorítható a rendszerező értelem által. A féllábú
mankós ember visszaforduló spirált tesz meg (az első
görbületet Descartes egyenesítette ki), saját gondolatilag
zavart mozgásával kiegészítve a másik személy gondolati-
lag zavaros észjárását, így téve teljessé azt a kis kozmoszt,
amelyet átjár a két karteziánus tevékenység, a mozgás és a
gondolkodás. Ráng, biceg, lendül és bukik, annyira távol
került a kerékpárhoz fűződő ősi szimbiózistól, hogy még
csak egy ilyen lehetőség sem környékezi meg, viszont a
testi fogyatékoságok javának előadása lehetővé teszi hol-
mi rögeszmés gépezet átható paródiáját. Molloy is csiga-
vonálú mozgással haladt (Mo 94), „rosszul tájékozódva”
(Mo 89), és amikor az erdőben járt, agyfájtán elhatáro-
ta, hogy kitér a félrevezetés elől, amelyről köztudott, hogy
azokat az utazókat, akikre ráesteledik, akarata ellenére
körbe vezet, mindig csak körbe: „[M]inden harmadik
vagy negyedik nekiveselkedés után irányt változtattam,
így ha nem is kört, legalább hatalmas sokszöget írtam
le, [a tökéletesség nem evilági], és remélhettem, hogy
egyenesen haladok.” (Mo 125–126) Molloy geometriája
síkgéometria; A Megnevezhetetlen helyettesítője által
leírt csigavonal egy gömb felszínén helyezkedik el, ezért
ha egy pontból elindul, csak akkorára növelheti önmagát,
amíg a gömb legnagyobb kerületével megegyező lendüle-
tet vesz, utána pedig szükségszerűen újra kell kezdenie a

²⁹ Vég-kezdlet állapota az újhold. Újholdkor nem látjuk a Hold megvilágított oldalának egyetlen pontját sem. Ez a Hold Föld körüli keringésének kezdete és vége.

³⁰ Vö. A Megnevezhetetlen igyekezetével: „abszurd módon meggyőzni magam, hogy létezem, abszurd módon, mert képtelen vagyok rá”. (Me 482)

záródást. Amikor a magunkévá tesszük a meséjét, globális lendülete valóban egy nagyon kis térré zsugorodik azt a pillanatot megelőzően, amikor már nem lesz mit tennie, csak visszafordulnia a tér hiánya miatt. (Me 438–439) A zsugorodás pólusában meglepődve fedezzük fel a családját (Me 439), akik örökös figyelik, bátorítják („Tartsd magad, fiam, keményen, ez az utolsó teled.” [Me 443]³¹), vallásos éneket zengnek (Me 441), felidéznek, hogy szép csecsemő volt (Me 442).

Az utolsó oldalak olvasójára azonban nem gyakorolhatást semmiféle elsüppedt, ám még felismerhetően befolyásos emberi akarat, amely egyszer Molloy menését anyja felé ösztökélte. Az elbeszélést már nem járja át a fáradhatatlan első személy energiája. Mahood mozgása, amit A Megnevezhetetlen félig-meddig megtapasztal, ugyanakkor félig-meddig megbízhatatlanul elmondanak neki, levált energikus indulatairól, és míg arra törekszik, hogy felidézze saját (vagy Mahood) gondolatait és érzéseit, csak arról számolhat be, hogy elveszik a spirális mozgás technikai részleteiben.³² „Számomra az volt az egyetlen kérdés, hogy egyre gyengülve, miképpen folytassam a mozgást, mely elindított pályámon.” (Me 443) Családja mérgezésnek tulajdonított megsemmisülése (Me 441, 446) nem állítja meg, míg végre befejezi a körforgást „szeretteim felismerhetetlen maradványain taposva, kinek az arcán, kinek a hasán, ahogy a véletlen hozta, mankóim végét jól beléjük nyomtam érzéskor, no meg távozáskor is”. (Me 448)

A kerékpár már rég a múlté, a Kentaur szétesett; a kerékpáros haladásának életöröméből – azokból a szép

napokból, amikor ura volt annak, ami mozgott – semmi nem maradt, csak a gépezet zakatolásának megrögzött szokása. A méltóságteljes *Cogito ...* nyugodt bizonyossága hasonlóképpen szertefoszlott a karteziánus ember álmának utolsó fázisában, szöszátyárság lett belőle, csökkent logikájú, amit talán más lények csepegtettek belé: olyan állapot, amit bizarr mód vetít előre a papagáj, amelyikkel Malone egyik barátja tett kísérletet, hogy megtanítsa neki kiejteni a *Nihil in intellectu quod non prius in sensu* tételét, amely travesztiaként jelleget cserélt, ahányszor csak kikottyantotta a csőrén. A madár nem jutott a *Nihil in intellectu*-n túl, ami végül rikácsolásba torkolt. (Ma 302)³³ A nagyszerű előhírnök, *Bouvard et Pécuchet* nyomán,³⁴ de annál mélyebbre hatóan veszi szemügyre a felvilágosodást Beckett trilógiája, és lényeges tételeire szorítja azt a három évszázadot, melyeken át azok a nagyra törő indulatok, amelyeknek Descartes a szimbóluma és atyja (avagy A Megnevezhetetlenhez hasonlóan rajta keresztül is a *Zeitgeist* egyik Bizottsága szól?), véghez vitték az ember dehumanizálását. Tiszta sor, miért nem jön Godot. A Karteziánus Kentaur tizenhetedik századi álom volt, sorsdöntő álom: úgy lenni, tudni és mozogni, mint egy isten. A huszadik században ő is és a gépezete is eltávozott, maradt azonban a kétségbeesett elán: „nem tudom, sohasem tudom meg, a csendben nem tudhatja az ember, folytatni kell, nem tudom folytatni, folytatom”. (Me 583)

Tóta Péter Benedek fordítása

³¹ Amikor Molloy az erdőbe keveredett, ahonnan ki akart jutni, azt hitte „[t]él volt, igen, tél lehetett” (Mo 123), de az úttal együtt időérzéke is elveszett, „[t]alán csak ősz volt” (Mo 123), miután pedig kiért az erdőből, és az erdőt határoló árok mélyére gurult, felmerült benne, hogy végül „[t]javasz lehetett, tavaszi reggel” (Mo 127).

³² Rémlík – örvény – forgószél. A kerék mozgása nem vész el, csak átalakul.

³³ Ez a híres-nevezetes formula megtalálható Aquinói Szent Tamásnak az igazságról szóló értekezésében: *nihil est in intellectu quod non sit prius in sensu* (*De veritate*, q. 2, a. 3, arg. 19). Ez a tétel érdekes módon visszhangzik René Descartes már korábban idézett Hatodik elmékedésében: *nullam plane me habere in intellectu, quam non prius habuissem in sensu*. (*Oeuvres de Descartes*. Publiées par Charles Adam et Paul Tannery. *Meditationes de Prima Philosophia*. VII. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin, 1996, 75. oldal, 28–29. sor.) Magyarul: „egyáltalán semmi sincs az értelmemben, ami ne lett volna korábban az érzékeimben.” (Descartes, 93.) Descartes formaváltása nemcsak hosszabb lett, hanem az egyes szám első személyt is hangsúlyozza, és a létigét felváltotta a háborgó hatású birtoklást kifejező ige. Míg azonban – úgy tűnik – Descartes még így is megtalálja az értelmet, Beckett beszélője sem (nyugodt) kikötőt (mint értelmes célt), sem (megnyugtató célt adó) értelmet nem lel. (Vö.: Ma 308) Kenner ezen a ponton Beckett nyomán a Descartes-i módszerről szóló értekezés parodisztikus illusztrációját nyújtja. Descartes az *Értekezés* Ötödik részének végén a gépezetek képességéről és a szavak használatáról, valamint az ember és az állat közötti különbségről írva emlékeztet, hogy „a papagájok csakúgy tudnak szavakat kiejteni, mint mi. De mégsem tudnak hozzánk hasonlóan beszélni, azaz nem tudják tanúságát adni annak, hogy gondolják is azt, amit mondanak.” (*Értekezés*, 65/1653–1656) Az idomíthatóságról sem megfélemlítve, Descartes valamivel később így folytatja: „... nem hihető, hogy ... egy papagáj, amely fajának legtekélyesebb példánya, ne tudná ebben elérni a legostobább vagy legalábbis egy zavart elméjű gyermeket ...” (*Értekezés*, 66/1669–1672) Beckett Descartes-allúziója nem feltétlenül mentes minden finom iróniától.

³⁴ Gustave Flaubert *Bouvard és Pécuchet* című regényéről van szó. Magyarra 1921-ben lefordította Tóth Árpád (Budapest: Genius) és Benedek Marcell is (Budapest: Franklin). Hugh Kenner 1962-ben *The Stoic Comedians: Flaubert, Joyce and Beckett* címen egy esszékötetet írt (Boston: Beacon), amelyet 2006-ban Romhányi Török Gábor *Flaubert, Joyce és Beckett: a sztoikus komédiások* címen magyarra fordított (Pomáz: Kráter); az első esszé főleg Flaubert regényéről szól („Gustave Flaubert: A felvilágosodás komédiása”), a harmadik esszé címe: „Samuel Beckett: A zsákutca komédiása.”